

Mogućnost ne samo kritiziranja stare paradigme, već i ozbiljavanje nove, autorica vidi u »trokutu suradnje: bazična demokracija (nove tehnologije) — ekologija—feminizam« (str. 97). Pri tome demokracija ovdje ne znači puku preraspodjelu moći unutar stare paradigme, stoga se kao temeljno pitanje javlja pitanje izbora tehnologija. Ono je od presudne važnosti jer je: »1. decentralizirana demokracija nemoguća bez alternativnih tehnologija u smislu donošenja odluka neovisnih o općenitosti države i 2. što se tek alternativnim tehnologijama ukida volja za moć u odnosu na prirodu« (str. 105). Alternativne tehnologije utemeljujući se na racionalnom, a ne na manipulativnom odnošenju spram prirode predstavljaju moguću alternativu staroj paradigmi.

Na tragu kritike Frankfurtske škole, kritizirajući postulate suvremene industrijske civilizacije i kulture (a ne samo njezine posljedice na fenomenološkoj razini), te naslućujući moguća alternativna rješenja, ova studija otvara jedan novi rakurs propitivanja već »znanih« stvari. Upravo radi toga, stavljajući u pitanje ono što smo već navikli prihvatiti kao nepromjenljivu i ne upitnu činjenicu, autorica ove knjige tjera nas na ponovno promišljanje »starih« stvari. Teorijski i filozofski, argumentirano i konzekventno ova nas studija prisiljava da se s većinom stavova izrečenih u njoj složimo. Međutim, važnost ove knjige nije samo u tome, već prije svega u jednoj novoj sintezi (teorijsko-filozofskoj), u kojoj se dosadašnja civilizacija, teorije društva i cjelokupno filozofsko mišljenje, zajedno s historijatom socijalnih pokreta, po njezinom mišljenju kretalo unutar STARE paradigme utemeljene na volji za moć. Upozoravajući na iracionalnost stare paradigme (koja se danas još uvijek pričinja kao neizbježna i vrlo racionalna) a koja u svojoj punoj razvijenosti i konzekvencama vodi kad tad do svoje vlastite destrukcije i besmislenosti, ona možda još uvijek »rano« za naše uši, ukazuje na puteve mogućeg prevazilaženja, osporavanja i kontrole stare paradigme. Nazirući nova rješenja i nove alternative suvremenoj civilizaciji, iako i sama smatra da danas zvuče utopijski, ne isključuje

mogućnost da ta ista rješenja sutra zazvuče kao jedini spas.

Jadranka Goja

Zbornik radova (urednik Glenn R. Carroll)

## ECOLOGICAL MODELS OF ORGANIZATIONS

Ballinger Publishing Company, Cambridge, Massachusetts 1988, 280 str.

Biološki i demografski aspekti u razmatranjima razvoja ljudskog društva nisu nepoznati sociološkoj teoriji. Premda su se, po svom tonu, radovi usmjereni na ovu problematiku pojavili kao alarmantna upozorenja (maltuzijanske prijetnje prenaseljenošću, darvinijanska racionalna borba za opstanak i sl.) odigrali su pozitivnu ulogu u suočavanju ljudske zajednice s njenim prirodnim ograničenjima i potrebom uspostavljanja racionalnog odnosa čovjeka prema njegovoj životnoj okolini. Pojava ideja inspiriranih biološko-ekološkim usmjerenjima utjecala je na afirmaciju ispitivanja zloupotrebe prirodnog i socijalnog prostora. Na metodološkoj razini ovaj se zahtjev prepoznavao u proučavanjima odnosa društvenih organizacija i okoline. Istraživanja kompleksnosti utjecaja okoline na društvene organizacije naročito su obilježila sociologiju sredinom sedamdesetih godina ovoga stoljeća.

Deset godina kasnije, na liniji naznačenog modela, pred nama je zbornik radova »*Ecological Models of Organizations*«, u redakciji G. R. Carrolla, profesora kalifornijskog univerziteta Berkeley.

Rekapitulirajući radove unutar zbornika autor nas upoznaje s njihovim teorijsko ishodišnim obilježjima. Među brojnim modelima, teorijama i metodama razvijanim u podržavanju činjenice da između organizacija i njihove okoline postoji rastuća međuzavisnost, anali-

tički su se izdiferencirala dva suprotna pristupa u oblikovanju ove veze.

Prvi pristup, nazvan »Contingency Theory of Organization« (J. Lorsch, 1970.), podržavan u okvirima sociologije organizacija, primjer je kompleksnijeg određenja (napušteno je simuliranje organizacije kao idealnog sistema prilagođenog svim uvjetima) odnosa organizacije i okoline. Projekt organizacije u ovoj dimenziji bliži je adaptacijskom modelu organizacijskih promjena, tj. organizacije se promatra kao »fleksibilne socijalne jedinice« (G. R. Carroll, 1988.), koje mijenjaju i adaptiraju svoju organizacionu strukturu sukladno okolini u kojoj se nalaze. Ovaj model, koji deprivira autonomiju socijalnih organizacija s aspekta njihovog prilagođavanja i integriranja u okolinu, karakterističan je za početke razvoja teorije sistema, koja je iz biološke perspektive slabo diferencirala društvene i organske sisteme.

Drugi pristup, nazvan »Population Ecology of Organization« (M. T. Hannan, J. Freeman, 1977.), podržavan u okvirima ekologije organizacija, primjereniji je selekcijskom modelu organizacijskih promjena, tj. onom shvaćanju po kome su organizacije »kompleksni sistemi ograničene fleksibilnosti i brzine odgovaranja« na promjene, što autori ovog pristupa zovu »strukturnom inercijom« (M. T. Hannan, J. Freeman, 1989.), pri čemu se ne podrazumijeva zatvorenost i nepromjenjivost organizacija, već samo relativno sporije odgovaranje na promjene okoline. Kako sami autori navode, »organizacije imaju visoku inerciju kada je brzina reorganizacije mnogo niža nego brzina kojom se mijenjaju okolinski uvjeti« (M. T. Hannan, J. Freeman, 1984.)

Odnos okoline prema organizacijama, dakle, nije mehanički proces kakvim se čini unutar pristupa gdje dolazi do »naglašavanja efekata okoline nad strukturom i funkcioniranjem organizacija«, jer taktika i strategija ovog odnosa zavisi od drugih organizacija i njihovih populacija što naročito ističu autori populacijskog (ekološkog) pristupa organizacijama. Spomenuti autori smatraju kako organizacijsko okruženje čine mnoge vrste različitih organiza-

cija, uslijed čega se promjene u okolini jedne populacije reflektiraju na promjenama sastava i aktivnosti svih ostalih organizacijskih cjelina. Pri tome naročitu pažnju istraživača osvajaju fluktuacije u veličini populacije i broju egzistirajućih organizacija.

U ovakvom konceptualnom okviru zbornik uspješno ilustrira fragmente sociološke teorije kroz populacijsko-ekološka zapažanja o organizacijama u društvu. Strukruriran unutar dvanaest poglavlja (studija) ovaj zbornik upoznaje čitaoca s iscrpnim rezultatima empirijskih (uglavnom) istraživanja različitih organizacija (socijalnih službi, udruženja građana, dobrovoljnih asocijacija, vinskih industrija, elektronskih industrija i sl.). Primijenjene analize pripadaju standardnim operativnim postupcima i tehnikama ispitivanja deriviranim iz modela tzv. populacijske ekologije. Međutim, za razliku od biološke perspektive koja interes pronalazi u ispitivanju »populacija« biljaka i životinja, organizacijska ekologija nastoji grupirati i ispitivati »populacije« organizacija. U tom smislu, može se zaključiti da je postavljanje suglasnosti između modela populacijske ekologije i organizacijske ekologije proizvelo i konzistenciju u tumačenju organizacijskih i ekoloških varijabli koje se unutar modela javljaju komplementarno.

Navedeni model ekološkog pristupa organizacijama inspiriran je u teorijskom smislu s nekoliko ranijih pristupa za analizu socijalnih procesa. Prije svega značajan utjecaj odigrao je model populacijske dinamike A. Lotke (1925) i V. Volterra (1927), koji uključuje natjecateljske efekte između populacija. Zatim je djelomično utjecala neoklasična teorija humane ekologije A. H. Hawleya (1950, 1968). I konačno, jak utjecaj na shvaćanje o organizacijskim promjenama unutar populacijsko-ekološke teorije izvršio je A. Stinchcombe (1965).

Suvremene elaboracije gore spominjanih odnosa organizacija i okoline prezentirane su u okvirima ovog zbornika u radovima G. R. Carrolla, M. T. Hannana i J. Freemana, W. P. Boekera, J. Delacroixa i M. E. Solta, J. M. McPhersona i L. Smith-Lovinove i niza drugih autora uglavnom kroz tri osnovna nivoa analize kako ih opisuje G. R. Carroll.

Na organizacijskom nivou analize istražuju se organizacije u njihovom environmentalnom kontekstu te se smjera objasniti njihov vremenski razvoj. Populacijski nivo analize (ujedno i najčešći u zborniku) ispituje kako se mijenjaju populacije organizacija kao odgovor na promjene u okolini. Analitička razina zajednice predstavlja proučavanje interrelacija među populacijama i njihov razvoj u vremenu.

Kao što smo vidjeli, proučavanje varijabilnosti organizacija i njihovih populacija u procesima adaptacije na okolinu, koju čine populacije samih organizacija zajedno sa uvjetima u kojima nastaju, predstavlja perspektivu iz koje se generiraju osnovna saznanja organizacijske ekologije. Istovremeno, numerički aspekti analize i oslanjanje na terminologiju biološko-populacijske provenijencije predstavljaju osnovna sredstva u konceptualnoj proceduri ovog pristupa.

Ostavljajući daljnju elaboraciju zbornika čitaocu, čini se primjerenim na kraju upitati nije li ipak populacijsko-ekološki model ispitivanja socijalnih organizacija, koji još uvijek jasno emanira svoje biološke aspekte, neizvjestan u pogledu svojih socioloških ishoda u tumačenju organizacija?

Nenad Karajić

Paul W. Taylor

## RESPECT FOR NATURE

A Theory of Environmental Ethics Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1986, str. 329+9

Paul W. Taylor, profesor filozofije na Brooklyn Collegeu (The City University of New York), ovom knjigom nastoji zasnovati biocentričku teoriju environmentalne etike. Autor drži da ravnoteža u prirodi više ne može biti smatrana vrstom temeljne norme ugrađene u poretak prirodnog svijeta, te da se tako više ne možemo povezivati na predodžbu da nas je prirodni svijet opskrbio pouzdanim vodičem,

kojega samo treba slijediti. Stoga je čovjek ponukan na traganje za vlastitim principima kao osloncem za odnošenje prema prirodnom svijetu, što zahtijeva uključivanje u etičko istraživanje, a ne tek puko »iščitavanje« moralnih normi iz shvaćanja (pretpostavljenog) poretka živih bića. Tako teorija environmentalne etike predstavlja pokušaj uspostavljanja racionalnih temelja za sustav moralnih principa kojima treba biti rukovođeno ljudsko ophođenje prema prirodnim ekosistemima i životnim zajednicama. Možemo razlikovati dva bitno različita shvaćanja (tipa) environmentalne etike: »human-centered« (antropocentričko) te »life-centered« (biocentričko). Dok prvo pretpostavlja da su naše moralne dužnosti u odnosu na prirodni svijet izvedive samo iz dužnosti koje imamo jedni prema drugima kao ljudska bića, drugo ne vidi environmentalnu tek kao podvrstu humane etike, te tvrdi da ne-ljudski individualni organizmi i zajednice života posjeduju inherentnu vrednotu, koja proistječe iz njihove odlike članstva u »Zemljinoj Zajednici Života«. Generalna hipoteza djela, zasnovana na autorovu zauzimanju za biocentričku orijentaciju, tvrdi da se ljudske dužnosti prema neljudskim oblicima života temelje na njihovom statusu entiteta koji posjeduju inherentnu vrednotu, a ne na njihovoj ulozi sredstava za realizaciju ljudskih ciljeva (instrumentalnoj vrijednosti). Racionalna prihvatljivost ove teze ovisi, naglašava Taylor, o sustavnoj i detaljnoj konstrukciji biocentričke teorije, adekvatna prezentacija koje nadilazi okvir ovog prikaza. Stoga ćemo u nastavku prikazati samo njezine osnovne crte.

Propitujući odnos antropocentričke i biocentričke teorije environmentalne etike, autor ističe razlike u njihovu poimanju uloge i obilježja moralnih agenata (zastupnika, djelatnika) i moralnih subjekata. Obje teorije drže da je moralni agent biće koje posjeduje sposobnosti na osnovu kojih može djelovati moralno ili nemoralno, imati dužnosti i snositi odgovornosti za ono što čini. Među tim su sposobnostima najvažnije one za formiranje stavova o ispravnom i pogrešnom, za moralno prosuđivanje razloga za i protiv mogućih načina ponašanja,